
JUDAICA-BULLETIN

Mededelingenblad van de Stichting Judaica Zwolle
Postbus 194, 8000 AD Zwolle
Postgiro 259272

Jaargang 1, Nummer 3

Kislew 5748 - December 1987

VAN ZWOLSE JODEN EN JOODSE ZWOLLENAREN.

Een schets van de geschiedenis van de joden te Zwolle.

door Jaap Hagedoorn

Inleiding

Wie een schets van de geschiedenis van de joden in Zwolle wil schrijven, stuit op twee problemen. Allereerst vertoont onze kennis van die geschiedenis nog vele lacunes, waardoor het moeilijk is een zo getrouw mogelijk beeld te schetsen. Voor de periode voor 1814 bestaat er slechts een, qua onderzoeksmethode achterhaald standaardwerk, de nagelaten dissertatie van Helena Poppers. Voor de jaren na 1814 beschikken wij alleen over enkele waardevolle studies over de jaren 1933 tot 1945; de jaren van de Ondergang, zoals de historicus Presser ze karakteriseerde. Het tweede probleem waarmee onderzoekers worstelen, is dat van de geringe hoeveelheid archiefmateriaal met betrekking tot de joodse gemeenschap van Zwolle. De meest waardevolle archieven werden in 1943 door de toenmalige secretaris, Van Zwaanenburgh, verstoofd. Hij vertelde er echter niet bij waar, zodat de archieven nog steeds niet boven water zijn gekomen.

Ik zal mij dus noodgedwongen tot een korte schets moeten beperken. Als een centraal thema wil ik de relaties tussen joden en niet-joden belichten. Dit zelfde thema vormde in 1968 de inleiding van een boekje van de Zwolse archivaris Thom. J. de Vries, getiteld Scholoum. Op omstandige wijze zet hij uiteen, dat Zwolle vroeger zo gezellig en verdraagzaam was en dat de Zwollenaren zo goed met hun joodse buurlui, zoals hij verschillende malen schrijft, overweg konden. Andere geluiden verwijst hij naar het rijk der fabelen. Ik kan in deze uitspraken van De Vries niets anders zien, dan een onhandige poging om de joodse gemeenschap over het grote verdriet van de tweede wereldoorlog heen de hand te reiken als mede-Zwollenaren; onhandig, omdat deze uitspraken kennelijk het resultaat zijn van al dan niet verdrongen schuldgevoelens, in plaats van het resultaat van historisch onderzoek.

Geschiedenis voor 1721

In de eeuwen voordat de joodse gemeenschap van Zwolle beschikte over een eigen synagoge, komen we slechts sporadisch gegevens tegen over joden die in of in de omgeving van Zwolle wonen. Het meest bekend is wel Goscalcus van Recklinghausen, lid van een familie van joodse geldschietters, die ook in Overijssel opereerde in de veertiende eeuw. Joden bezaten over het algemeen het door de Duitse keizer verleende recht om geld tegen rente uit te lenen. Opvallend en nog altijd niet verklaard is het zogenaamde telvers van de Zwolse burgemeester Albert Snavel, dat De Vries vertaalde met:

Bij 't duizendtal voeg 't honderdtal drie keren
Met vijftig minus een moet men dit nog vermeren
Augustus liep ten eind, toen men te Zwol de Joden
Gewis ter liefde Gods, met zwaard en vuur ging doden.

Het is bekend, dat overal in het Duitse rijk joden verbrand, gedood of verdreven werden in de jaren rond 1349. Als reden werd opgegeven, dat ze bronnen vergiftigd hadden of de pest verspreidden. De werkelijke reden was over het

algemeen dat de joden het slachtoffer werden van de strijd tussen verschillende groeperingen die elkaar de macht in de steden betwistten, of dat enkele grote schuldenaren hun rekeningen op simpele wijze vereffenden door hun geldschietters om te brengen. Het zou een goede zaak zijn in de weinige bronnen uit die tijd eens nader onderzoek te doen, want over de juiste gang van zaken in Zwolle, en overigens geheel Overijssel, tasten we nog in het duister. We twijfelen echter niet aan de juistheid van Snavels informatie, omdat een joodse bron, het Memorboek van Deutz, die juistheid bevestigt.

In de volgende eeuwen vernemen we, tot de achttiende eeuw, weinig of niets over joden in of in de omgeving van Zwolle. Wanneer zij al genoemd worden, worden zij niet als inwoners van de stad genoemd, maar gaat het om verboden, bijvoorbeeld in 1490 om zich in de stad te vestigen, of in 1648 (door de Staten van Overijssel) het houden van publieke erediensten. Bij het laatste geval ging het overigens om een gelijksoortig verbod als dat ten opzichte van de uitoefening van de katholieke eredienst. De hervormde godsdienst was immers de godsdienst van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. De leden van andere religieuze gemeenschappen hadden daarom minder rechten dan de leden van de hervormde of, zoals het toen heette, gereformeerde religie. Wel zien we dat in 1687 de jood Aleazar Assar zich met toestemming van Schepenen en Raden in Zwolle vestigde. Mogelijk woonden er ook daarvoor al joden in de stad. Zeker is in ieder geval dat we vanaf 1687 steeds vaker vermeldingen van individuele joden of een gemeenschap van joden in de Zwolse archieven tegenkomen.

De jaren 1721 - 1781: tolerantie

Doordat joden vanaf 1721 het kleine burgerrecht konden verwerven in Zwolle, konden zij ook toegelaten worden tot het koopmansgilde. We zien dat daar in de loop der jaren druk gebruik van gemaakt wordt. Van de nieuwe leden van dit gilde tussen 1724 en 1742 was 32% joods. Uit de vermeldingen van de plaats van herkomst kunnen we opmaken dat de nieuwe burgers vooral uit het Duitse achterland en Amsterdam afkomstig waren.

Deze tolerante opstelling van het Zwolse stadsbestuur had tot gevolg dat de joodse gemeenschap in de loop van de achttiende eeuw snel groeide. In 1779 waren er al 240 joden, in 1815 zelfs 410. Deze groei ging zelfs sneller dan de groei van het totale inwonertal van de stad, duidelijk een gevolg van de toevloed van nieuwe gezinnen. De groei van de gemeenschap maakte een het noodzakelijk organisatorische maatregelen te nemen. Al in 1722 stond het stadsbestuur toe dat de joden hun eigen begraafplaats buiten de stad in gebruik namen: de begraafplaats op de Luurderschans die enkele jaren geleden noodgedwongen geruimd werd. Van een ruimte voor hun godsdienstoefeningen horen we aanvankelijk nog niets: kennelijk werden deze diensten in een particulier huis gehouden. In 1746 huurden de joden voor hun religieuze bijeenkomsten het huis van de heer Markloff. Een jaar later werd hen door de Zwolse overheid toegestaan dit huis, dat in de Bitterstraat tegenover de Rozemarijnstraat stond, "tot eene synagoge te gebruiken". Onenigheid over de huurprijs leidde er toe dat de joodse gemeenschap in 1758 toestemming kreeg zich in de zogenaamde Juffrouw-Schildershuizen, tegenwoordig bekend als de Librije, te vestigen. Ze genoot vrijdom van belastingen en bij de inwijding van het gebouw waren vertegenwoordigers van de Zwolse overheid aanwezig. Tot de vaste beambten van de

: Mocht u niet aan onze cursussen deelnemen, maar wel :
: gefinteresseerd zijn in het Judaica-bulletin: tegen :
: een bijdrage van minimaal f 10,- per jaar krijgt u :
: het bulletin ongeveer vier maal per jaar :
: toegezonden. Ons gironummer is: 259272 t.n.v. :
: Stichting Judaica Zwolle te Zwolle. :
:

Zwolse joodse gemeenschap in de achttiende eeuw behoorden de rabbijn, de voorzanger en de kosten-schoolmeester.

Het zal niet verbazen, dat naast deze drie beroepen dat van koopman het meest voorkwam in de joodse gemeenschap. Het koopmansgilde was immers het enige dat voor joden openstond? Daarnaast was het slagersvak een belangrijke tak van beroep voor de joden, aangezien zij belang hadden bij kosjer vlees, maar ook omdat dit beroep onder niet-joden niet populair was. In deze beide beroepen samen werkten tot ver in de negentiende eeuw meer dan 50% van de joden die opgaven een beroep te hebben. De beroepsbeperkingen die in de achttiende eeuw golden hadden hun invloed zelfs tot ver in de twintigste eeuw.

Troffen de joden in Zwolle een tolerante overheid - naast de beroepsbeperking waren er nog beperkingen ten aanzien van woonplaats en konden de joden geen ambten uitoefenen - , vanuit de burgerij kwamen soms minder tolerante geluiden. De vrees voor de toestroom en een vergroting van de invloed van de joden had in de laatste helft van de achttiende eeuw meerdere malen tot gevolg dat vanuit de burgerij het verzoek kwam om het burgerschap van de joden te beperken en ze van de gilden uit te sluiten. De economische neergang tijdens deze periode speelde op de achtergrond ongetwijfeld een rol. Binnen de joodse gemeenschap had dit tot gevolg, dat men trachtte de arme en zwervende joden uit de stad te weren. Het moet echter gezegd worden, dat de overheid van Zwolle zich van deze verzoeken uit de burgerij weinig aantrok. Zij gaf de voorkeur aan het handelsbelang en vreesde de joodse concurrentie niet.

De jaren 1796- 1940: gelijkwaardige burgers.

Een belangrijk jaartal in de geschiedenis van de joden in Nederland is 1796. In dit jaar besliste de Nationale Vergadering van de Bataafse Republiek dat de joden gelijke burgerrechten en -plichten hadden als de andere inwoners van de Republiek. Van tweede-rangs inwoners werden zij dus gelijkwaardige burgers. Zo kregen zij stemrecht, waarvan zij in Zwolle aanvankelijk weinig gebruik maakten, werden de gilden in 1807 afgeschaft, waardoor joden toegang kregen tot andere dan de traditionele beroepen. Maar anderzijds was het gedaan met het interne zelfbeschikkingsrecht, dat joodse gemeenschappen tot dan toe genoten hadden. Naast deze emancipatie moest er dus ook een assimilatie, een aanpassing plaatsvinden. Vanuit de staatsoverheid, zowel tijdens als na de Franse overheersing, werd een Israelitisch Kerkgenootschap opgezet, dat sterke overeenkomsten vertoonde met de organisatie van andere kerkgenootschappen. Joden den moesten hun eigen taal, het jiddisch, opgeven en het hebreuws mocht alleen in de synagoge gebruikt worden, maar liefst moest men hier Hollands spreken. Ook moesten de joden zich aan algemeen onderwijs onderwerpen. Het, in die tijd natuurlijk, christelijk karakter van dat onderwijs, was een doorn in het oog van de joodse kerkelijke organisaties, wat leidde tot het stichten, met staatssteun, van joodse scholen. Kortom: joden werden Nederlanders, met dezelfde rechten en plichten. Hun jood-zijn beperkte zich tot het religieuze. Deze emancipatie en assimilatie zouden echter het latente wantrouwen onder de niet-joden helaas niet wegnemen.

Zwolle werd in 1810 de vestigingsplaats van een zogenaamde consistoriale kerk, waarvan er in toenmalige Franse Nederlanden vier waren. Dit arrondissement Zwolle besloeg Overijssel, grote delen van Drente en Gelderland en gebieden in het Duitse. Na het vertrek van de Fransen in 1813, werd deze kerkelijke organisatie weer gewijzigd, en vielen de grenzen van de zogenaamde ressorten samen met de provinciegrenzen, enkele uitzonderingen daargelaten. In het ressort Overijssel werd Zwolle de hoofdplaats, waar zich ook de opperrabbijn, de geestelijk leider van het ressort, vestigde. Opperrabbijnen kende Zwolle overigens al langer: na rabbijn David Jacobs Stibbe werd in 1802 Mozes Joel, en in 1808 Hartog Josua Hertzveld opperrabbijn. Met name rond zijn persoon en die van zijn opvolger Jacob Fraenkel die van 1853 tot 1882 opperrabbijn van Overijssel was, speelden enkele conflicten waarbij zij ervan beticht werden afbreuk te

doen aan de traditie van de joodse religie. Hierachter bleken echter veelal persoonlijke conflicten schuil te gaan.

Afgezien van deze conflicten kan de negentiende eeuw gezien worden als een van stabiliteit. De joodse gemeenschap van Zwolle groeide langzaam, met kleine pieken en dalen tot zo'n 750 aan het eind van de eeuw. Deze groei ging echter niet gelijk op met de groei van de Zwolse bevolking. Deze achterblijvende groei moet vooral geweten worden aan vertrek uit de stad, waarschijnlijk vooral naar het westen van Nederland. Sinds het moment in 1796 dat de mogelijkheden voor joden niet meer beperkt werden door wettelijke bepalingen, was het onnodig de tolerante steden op te zoeken. Kortom: de geringe economische betekenis van oost-Nederland was voor de nog overwegend handelsdrijvende Nederlandse joden aanleiding er weg te trekken. De langzame groei van de Zwolse gemeenschap zal voornamelijk aan natuurlijke factoren toegeschreven kunnen worden. Het is overigens wenselijk dat naar deze migratie eens gedegen onderzoek wordt gedaan, evenals naar de beroepsstratificatie onder de joodse Zwollenaren. Weliswaar breidde de hoeveelheid verschillende beroepen zich uit, maar de traditionele bleven lange tijd overheersen.

We hebben nauwelijks redenen om aan te nemen, dat de joodse gemeenschap zich anders ontwikkelde dan in 1796 door de initiatiefnemers van de emancipatie voorzien was: als staatsburgers en niet als aparte, van de overige maatschappelijke en religieuze groeperingen gescheiden gemeenschap. Weliswaar was het wantrouwen dat eertijds tegen de joden gekoesterd werd niet geheel verdwenen, maar we moeten ons bedenken dat er in de Nederlandse samenleving wel meer groepen waren die een aparte, enigszins inferieure positie innamen en waartegen wantrouwen bestond. Ondanks de scheiding van kerk en staat, werden ook de katholieken nog lang als tweede-rangs burgers gezien en behandeld.

Aan het einde van de eeuw wordt de veel te kleine sjoel in de Librije verruild voor een nieuwgebouwde synagoge in de Schoutenstraat. Hier deed in 1902 de laatste opperrabbin van Overijssel, Samuel Juda Hirsch, zijn intrede. Tot in de tweede wereldoorlog zou hij de geestelijk leider blijven van de joodse gemeente in Overijssel, en van de Zwolse joden in het bijzonder.

Die joodse gemeenschap kenmerkte zich hoe langer hoe meer door verbroekeling. De invloeden van ontkerkelijking, socialisme en zionisme werden steeds duidelijker zichtbaar. Daarnaast waren er ook op religieus gebied meningsverschillen. Uiteraard ontkwam ook Zwolle niet aan die invloeden. Zo werd in 1912 een afdeling van de Nederlandse Zionistenbond gesticht die zich al snel in een groeiend aantal leden mocht verheugen. Daarnaast waren er nog tal van, al dan niet religieuze, verenigingen. De joodse gemeenschap week daarin in niets af van andere religieuze of maatschappelijke groeperingen. Het zal echter duidelijk zijn, dat het niet juist is die joodse gemeenschap als een eenheid te zien, hoewel er naar buiten toe wel een dergelijk gevoel bleef bestaan.

De joodse gemeenschap van Zwolle groeide na 1900 nauwelijks meer. Gissingen komen uit op zo'n 650 a 700 joodse inwoners van Zwolle. Dit zou betekenen, dat de beweging die in de negentiende eeuw ingezet werd, een groeiend vertrekoverschot, zich versterkt doorzette voor 1940. Naar de geschiedenis van de joden in Zwolle voor 1930 zou echter nog grondiger onderzoek gedaan moeten worden. De jaren dertig van deze eeuw brachten de joden in Nederland een angstige onzekerheid. Niet alleen voelden zij de bedreiging van de internationale aspiraties van Nazi-Duitsland, maar vooral de bedreiging van het virulente antisemitisme van dit regime moet de angst voor de toekomst bij velen hebben aangewakkerd. Een angst die nog versterkt werd door het groeiend anti-semitisme in het Nederland van de crisisjaren.

In de loop van de jaren dertig kwam de vluchtelingenstroom vanuit Duitsland op gang. Ook Zwolle nam een honderdtal Duits-joodse vluchtelingen op. Dit was echter voornamelijk het gevolg van particulier initiatief, vooral van joodse zijde. De Nederlandse overheid liet zich aan de vluchtelingen weinig gelegen liggen.

1940-1945: isolement en vernietiging

Op 10 mei 1940 volgde de Duitse inval in Nederland. De spanning die jarenlang Europa overschaduwde kwam daarmee voor Nederland tot een eind. Voor de overige Nederlanders, en dus voor de Zwollenaren, veranderde er in het dagelijks leven aanvankelijk weinig. Het joodse volksdeel kreeg echter vrijwel meteen met veranderingen te maken. Wat in Duitsland gebeurd was, gebeurde nu in Nederland: langzamerhand werden de joden in een isolement gedrongen door allerlei geboden en verboden. Van het ontslag uit overheidsbetrekkingen tot het inleveren van veren van bezittingen en geld, van het verbod zich op bepaalde plaatsen op te houden tot het gebod zich ergens te vestigen. Van het gebod zich officieel te laten registreren als jood tot de oproep zich voor werkkampen te melden, waarop, zo weten wij, na het isolement de vernietiging volgde.

Had men na 1796 het idee gehad joods-Nederlander te zijn, vanaf 10 mei 1940 werd dit als een illusie ontmaskerd en men bleek Nederlandse jood te zijn. De banden met de overige Nederlanders waren radikaal afgesneden. Het lot van de joodse Zwollenaren verschilde niet van dat van de overige joodse Nederlanders. Ook hier volgde het isolement na 10 mei 1940, slechts zelden doorbroken door de andere Zwollenaren. In augustus 1941 werden de eerste joden voor werkkampen opgeroepen. In oktober 1942 werden 121 gezinnen naar Westerbork afgevoerd en in april 1943 bleken er van de overige 106 joodse Zwollenaren 75 gedeporteerd te zijn. In de zomer van 1943 hield de joodse gemeente op te bestaan.

Na 1945

Van de gedeporteerden keerde slechts een kwart terug in 1945 en verzamelde zich in de Nederlands Israelitische Gemeente van Zwolle. De gedecimeerde gemeenschap zou door vertrek naar Israel, of west-Nederland, en vergrijzing verder dalen in aantal. Het was daarom noodzakelijk de synagoge te verkleinen. Eind jaren 70 was de gemeente zo klein geworden, dat zij de synagoge niet meer zelfstandig kon beheren. Inmiddels wordt de synagoge zeer grondig gerestaureerd. Omdat er in Zwolle altijd een teken blijft bestaan van twee en een halve eeuw bloei van de joodse gemeenschap hier. Dit teken symboliseert straks in de gerestaureerde vorm niet alleen het verdriet en de pijn, maar ook de hoop; een hoop op een toekomst voor het joodse volk, in Israel en daarbuiten.

Literatuur:

Fragmenten. Joods leven in Zwolle en omgeving, J. van Gelderen ed. (Kampen 1985)

Jaap Hagedoorn, 'Een mens die jood was. Dagboek aantekeningen van Nico Herschel (1915-1943)' in: Als een strootje in de maalstroom. Zwolle tijdens de tweede wereldoorlog (Zwolle 1985) 112-125

Helena Poppers, De Joden in Overijssel van hunne vestiging tot 1814 (Utrecht/Amsterdam 1926)

Iet Vierstraete-Erdtsieck, De Jodenvervolgving in Zwolle. Geschiedenis van de Joden te Zwolle tussen 1933-1946 (Wezep 1985)

Thom. J. de Vries, Scholoum 1969 (Zwolle 1968)

Het volgende Judaica Bulletin zal waarschijnlijk omstreeks april 1988 verschijnen. Mogelijke kopij s.v.p. inleveren voor 15 maart a.s.

JUDAICA-AGENDA ZWOLLE

Voorjaar 1988

ma 04/01 Cursus Hebreeuws, 10e les

di 05/01 Vrij Leerhuis groep 1, 8e avond

ma 11/01 Vrij Leerhuis groep 2, 8e avond

ma 18/01 Cursus Hebreeuws, 11e les

di 19/01 Vrij Leerhuis groep 1, 9e avond

ma 25/01 Vrij Leerhuis groep 2, 9e avond

di 26/01 Genootschap Nederland-Israël afdeling Zwolle: Jaarvergadering. Plaats: Synagoge aan de Schoutenstraat. Tijd: 19.30 uur.

wo 27/01 Werkgroep Kerk en Israël van de Herv. en Geref. Kerk Zwolle. Onderwerp: Hunner zijn de beloften, n.a.v. Romeinen 9-11. Inleider: Mevr. Drs. S.J. Scheepstra, wetenschappelijk medewerkster Judaica aan de Theologische Hogeschool Kampen. Plaats: Adventskerk, Thorbeckelaan hoek Talmaplein, Zwolle-Zuid. Tijd: 20.00 uur.

ma 01/02 Cursus Hebreeuws, 12e les

di 02/02 Vrij Leerhuis groep 1, 10e avond (?)

wo 03/02 Toe Bisjwat (Nieuwjaar der Bomen)

do 04/02 Werkgroep Kerk en Israël van de Herv. en Geref. Kerk Zwolle. Spreker: Dr. Cohen Stuart, hervormd predikant in Israël. Onderwerp: nog niet bekend. Plaats: De Hoeksteen, Scheldestraat hoek Waallaan. Tijd: 20.00 uur.

ma 08/02 Vrij Leerhuis groep 2, 10e avond

ma 15/02 Cursus Hebreeuws, 13e les

di 16/02 Vrij Leerhuis groep 1, 11e avond

ma 22/02 Vrij Leerhuis groep 2, reserve avond

wo 24/02 Werkgroep Kerk en Israël van de Herv. en Geref. Kerk Zwolle. Onderwerp: Woorden om te proeven, Over de joodse oorsprong van het Tafelgebed. Inleider: Ds. G. Messie, hervormd predikant te Zwolle. Plaats: De Hoeksteen, Scheldestraat hoek Waallaan. Tijd: 20.00 uur.

do 25/02 * Abraham en Samuël, Toneelstuk van Victor Hafm, Toneelgroep 'Den Hoorn', Schouwburg Odeon, Blijmarkt 25, Zwolle (Tuinzaalabonnement I; zie elders in dit bulletin).

* Genootschap Nederland-Israël afdeling Kampen. Onderwerp: Reizen door Israël, een lezing met dia's. Inleider: Ds. S. Landheer. Plaats: Zaal Hanzestad, Oudestraat 135, Kampen. Tijd: 20.00 uur. Toegang: vrij.

ma 29/02 Cursus Hebreeuws, 14e les

di 01/03 Vrij Leerhuis groep 1, 12e avond

do 03/03 Poeriem

ma 14/03 Cursus Hebreeuws, 15e les
di 15/03 Vrij Leerhuis groep 1, reserve avond

ma 28/03 Cursus Hebreeuws, 16e les
za 02/04 Pesach, 1e dag

zo 08/04 1e Paasdag
za 09/04 Pesach, 8e dag

ma 11/04 Cursus Hebreeuws, 17e les
do 14/04 Jom Hasjoah

do 21/04 Jom Ha'atsmaoet (Onafhankelijkheidsdag Israël)

ma 25/04 Cursus Hebreeuws, 18e les

wo 04/05 Dodenherdenking
do 05/05 Bevrijdingsdag

ma 09/05 Cursus Hebreeuws, 19e les

zo 22/05 Sjawoe'ot, 1e dag - 1e Pinksterdag
ma 23/05 Sjawoe'ot, 2e dag

ma 30/05 Cursus Hebreeuws, 20e les

VERENIGING NEDERLANDSE KRING VOOR JOODSE GENEALOGIE

Op 3 augustus 1987 vond te Amsterdam de oprichtingsvergadering van de Nederlandse Kring voor Joodse Genealogie plaats. De vereniging stelt zich ten doel het genealogisch onderzoek naar joodse families te bevorderen. De nadruk ligt daarbij niet alleen op het uitwisselen van gegevens van de leden onderling. Ook wil de vereniging nieuwe impulsen geven aan het familieonderzoek. Daarbij wil zij aandacht besteden aan de geschiedenis van de Joden in de verschillende regio's van Nederland en inventariseren wat er al aan onderzoek verricht en gepubliceerd is.

Niet alleen Joden, maar ook zij die joods voorgeslacht hebben of gefinteresseerd zijn in dit specifieke onderdeel van de genealogie zijn welkom als leden. De vereniging geeft een Nieuwsbrief uit en organiseert lezingen over aspecten van de joodse geschiedenis en het genealogisch onderzoek. Ook wil zij tussen de leden bemiddelen waar het gaat om het uitwisselen van gegevens en trachten de leden bij hun onderzoek behulpzaam te zijn, aangezien niet iedereen op de hoogte zal zijn van de specifieke problemen die het onderzoek naar joods voorgeslacht met zich meebrengt.

Gefinteresseerden kunnen informatie inwinnen bij de secretaris de heer L. Vromen, Da Costalaan 21, 3743 HT Baarn. Men kan lid worden door het contributiegeld te storten op gironummer 4508706 van de Vereniging Nederlandse Kring voor Joodse Genealogie te Amstelveen. De contributie bedraagt voor 1987 f. 25,-, daarna f. 50,-. Tevens is informatie in te winnen bij de heer J. Hagedoorn, secretaris van de Stichting Judaica Zwolle, tel. 038-659354.

ABRAHAM EN SAMUEL

Op 25 februari in Odeon

Twee personages komen in een voorraadkelder tegenover elkaar te staan. Afgezien van zijn universele betekenis is het konflikt typisch joods, niet alleen door de specifieke humor, niet alleen door de onvergetelijke sfeer van de eeuwenoude joodse verhaaltraditie, de zelfspot incluis, maar vooral door de zeer konkrete, lichamelijke weergave van het joodse motief bij uitstek: de drang naar gerechtigheid en de botsing op leven en dood tussen verdrukte en onderdrukker.

Zelden wordt ons op zo'n geraffineerde wijze de tragiek geschetst van de mens die worstelt met zijn moraal. De tragiek wordt nog sterker doordat een Jood ons in zijn stuk betreft bij de dubbele moraal die snel gehanteerd wordt wanneer het erop aankomt have en goed te verwerven.

Steeds opnieuw duiken enkele zeer essentiële vragen op: Is Jood-zijn een godsdienst? Is Jood-zijn rasgebonden? Gaat het 'eigen bloed' boven 'moraal'? Mag een Jood eerder een Christen doden dan een Jood? Wat zal Samuël eerder binden? Zijn Jood-zijn, of zijn arbeiderspositie met zijn christelijke werkmakkers? Steeds weer die tweestrijd... Jood - niet Jood.

Aldus begint het programmaboekje bij het toneelstuk 'Abraham en Samuël' van de joods-franse schrijver Victor Haïm. Het boekje bevat een aantal korte paragraafjes over uiteenlopende onderwerpen als: 'Joden en het joodse volk', 'Wie is Jood?', 'Waarin verschilt het Jodendom van het Christendom?', 'Antisemitisme', 'De besnijdenis', onderwerpen waarvan men mag aannemen dat zij iets met de inhoud van het toneelstuk te maken hebben.

Het stuk werd geschreven door Victor Haïm, die werd geboren op 22 oktober 1935 in Parijs. Zijn beide ouders waren joods (afkomstig uit het middellandse-zeegebied). Zijn jeugdjaren bracht hij door in Nantes, waar hij aan het conservatorium dramatische kunst volgde. In 1963 ontmoette hij in Parijs de regisseur Pierre Valde, die zijn eerste toneelstuk op de planken bracht: La peau des Carnassiers. De grote doorbraak kwam in 1973, toen in het Theatre National de l'Odeon te Parijs zijn 'Abraham et Samuel' opgevoerd werd door twee spelers van de Comedie Francaise. Avond na avond liep de schouwburg vol en werden honderden en duizenden geamuseerd met de zelfspot van de Joden die erin verweven was. Haïm zegt van zijn stuk dat het een 'Partie d'echecs verbale' is, een schaakspel met woorden dus. Verder schreef Haïm vele andere toneelstukken.

'Abraham en Samuël' is een stuk voor twee spelers. Het wordt opgevoerd door de belgische acteurs Pol Goossen en Eddy Jacobs. De opvoering van dit toneelstuk vindt plaats in de serie voorstellingen die vallen onder het z.g. tuinzaalabonnement. Wilt u de voorstelling bijwonen dan is het zaak van te voren even de schouwburg te bellen of er nog plaats is. Het telefoonnummer van Odeon is: 038-218500.

MEDEDELING

Tot het bestuur van de Stichting Judaica Zwolle is toegetreden als lid Sietske Chayon-Bosgraaf te Kampen. Dit seizoen coördineert zij de beginnerscursus Hebreeuws.